

Πρόλογος

Στην αρχή της δεκαετίας του 1970, και ενώ συνεχίζεται τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ελληνική διασπορά ο αντιδικτατορικός αγώνας, στη Δυτική Ευρώπη συντελείται η ισχυροποίηση των προοδευτικών δυνάμεων. Αυτό εκφράζεται με την άνοδο του Βίλλυ Μπραντ στην Καγκελαρία της Δυτικής Γερμανίας, ενώ χαρακτηρίζεται από την «οσππολιτική» και το διάλογο Βορρά-Νότου. Παρόμοιες πολιτικές τάσεις εμφανίζονται και στη Γαλλία, όπου σταδιακά οι προοδευτικές δυνάμεις ισχυροποιούνται, με αποκορύφωμα την άνοδο του Φρανσουά Μιτεράν στην Προεδρία της Γαλλίας στις αρχές της δεκαετίας του 1980.

Ζώντας από κοντά όλες αυτές τις ζυμώσεις και πολιτικές διεργασίες τόσο σε κοινωνικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο, ενώ παράλληλα εξελίσσονταν οι σπουδές μου στη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Bochum της Γερμανίας, κέντρισαν ιδιαίτερα το ενδιαφέρον μου, τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο, μαθήματα που είχαν σχέση με τα πολιτικά συστήματα και την εσωτερική δημοκρατία των κομμάτων στην Ευρώπη.

Το ενδιαφέρον αυτό διατηρήθηκε ζωντανό για όλες τις επόμενες δεκαετίες και η αναζήτηση της βιβλιογραφικής εξέλιξης αμείωτη, η ανασκόπηση της οποίας με οδήγησε στις παρακάτω, μεταξύ άλλων, διαπιστώσεις:

1. Είναι γενικά αποδεκτό ότι τα υπάρχοντα πολιτικά συστήματα που ονομάζονται δημοκρατίες είναι δημοκρατικά^{1,2}.

---

1. Ismayr, W. (Hsrg.) (2009), *Die Politischen Systeme Westeuropas*, VS Verlag für Sozialwissenschaften. Wiesbaden: GWV Fachverlage GmbH.

2. Χρυσόγονος, Κ. (2003), *Συνταγματικό Δίκαιο*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σ. 266.

2. Γίνεται απλώς περιγραφή των διαδικασιών ενός ή περισσότερων πολιτικών συστημάτων που ήδη έχουν γίνει αποδεκτά ως δημοκρατικά και ενίοτε σχετική κριτική τους^{3,4,5}.
3. Διαπιστώνεται ότι υπάρχουν ελλείμματα δημοκρατίας και σε κάποιες περιπτώσεις γίνονται προτάσεις για τη βελτίωσή τους^{6,7,8,9}.
4. Υποστηρίζεται ότι η άμεση δημοκρατία δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστεί^{10,11,12,13}.

Πρόθεσή μου πάντοτε ήταν να ασχοληθώ με τα πολιτικά συστήματα σε επίπεδο έρευνας και συγγραφής, αλλά έθεσα ως προϋπόθεση ότι η προσπάθεια αυτή δε θα επικεντρώνεται μόνο στην περιγραφή των θετικών και αρνητικών στοιχείων των υπαρχόντων πολιτικών συστημάτων και την κριτική τους, όπως παρατηρείται στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία, αλλά και στη διατύπωση ενός άλλου πολιτικού συστήματος. Όντας εγκλωβισμένος στα υπάρχοντα πολιτικά συστήματα, δεν έβρισκα διέξοδο στις ερευνητικές μου ανησυχίες και το γεγονός αυτό με απέτρεπε από το να κάνω το επόμενο βήμα.

Το ενδιαφέρον μου αναζωπυρώθηκε με την αυτοδιοικητική μεταρρύθμιση της Ελλάδας το 1997, χωρίς όμως οι προσπάθειές μου να τελεσφορήσουν. Το 2004, όμως, άρχισαν ξανά οι συζητήσεις για μια νέα αυτοδιοικητική μεταρρύθμιση της Ελλάδας, γεγονός που γέννησε το ερώτημα: «Πώς είναι δυνατό μέσα σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα από μια μεγάλη μεταρρύθμιση να είναι αναγκαία μια καινούρια;». Το γεγονός αυτό έγινε

---

3. Τσάτσος, Δ. (1993), *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμ. Α': Θεωρητικό Θεμέλιο*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

4. Τσάτσος, Δ. (1993), *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμ. Β': Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

5. Schumpeter, J. A. (2006), *Καπιταλισμός, Σοσιαλισμός και Δημοκρατία*, (μτφρ.) Χ. Τσαμπρούνης. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

6. Schmidt, M.G. (2010), *Demokratiethorien. Eine Einführung*, VS Verlag für Sozialwissenschaften. Wiesbaden: Springer Fachmedien GmbH, p.p. 399-411.

7. Michels, R. (1911), *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens*. Leipzig: Verlag von Dr. Werner Klinkhardt.

8. Kohler-Koch, B., Rittberger, B. (Hg.)(2007), *Debating the Democratic Legitimacy of the European Union*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

9. Dahl, R. (1998), *On Democracy*. New Haven – London, p. 115.

10. Τσάτσος, Δ. (1993), *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμ. Β': Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ. 86.

11. Schmidt, M. G. (2010), *Demokratiethorien. Eine Einführung*, VS Verlag für Sozialwissenschaften. Wiesbaden: Springer Fachmedien GmbH.

12. Κυπραίος, Μ. (χ.χ.), *Η αντιπροσωπευτική αρχή ως θεμέλιο του δημοκρατικού πολιτεύματος και η νομοθετική και νομολογιακή κατοχύρωσή της*. Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 22.

13. Meyer, T. (2009), *Was ist Demokratie? Eine discursive Einführung*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden: GWV Fachverlage GmbH.

αφορμή να αρχίσω μια μελέτη σχετικά με τη μεταρρύθμιση του αυτοδιοικητικού συστήματος με παράλληλη μεταρρύθμιση του πολιτικού και πολιτειακού.

Καρπός αυτής της προσπάθειας ήταν η εκπόνηση της έρευνας-βιβλίου με τίτλο «Ο τελευταίος Καποδίστριας», στο οποίο γινόταν και μια πρώτη σκιαγράφηση για τη διαμόρφωση ενός νέου πολιτικού συστήματος, η οποία αποτέλεσε το έναυσμα για τη διεξαγωγή μιας νέας έρευνας, με σκοπό τη διαπίστωση της δημοκρατικότητας των υπαρχόντων πολιτικών συστημάτων και των διαδικασιών τους.

Η Δημοκρατία είναι ένα πολιτικό σύστημα στο οποίο η εξουσία πηγάζει από το λαό για το λαό^{14,15}, που προϋποθέτει τη συμμετοχή του πολίτη σε όλες τις πολιτικές διαδικασίες. Όμως, το «πηγάει από το λαό για το λαό» στην ανάλυσή του και στην ερμηνεία του ισχύει; Τα πολιτικά συστήματα, όπως αναφέρονται στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία, είναι στην ουσία τους δημοκρατικά; Οι ρίζες τους βρίσκονται στην άμεση δημοκρατία της αρχαίας Αθήνας; Εντέλει ο Διαφωτισμός και η Γαλλική Επανάσταση μας οδήγησαν πραγματικά στη δημοκρατία, όπως διδάχθηκαμε εμείς οι Έλληνες στην υποχρεωτική εκπαίδευση και όπως ενδεχόμενα διδάχθηκαν και οι υπόλοιποι πολίτες του κόσμου στα δικά τους εκπαιδευτικά συστήματα;

Στα ερωτήματα αυτά θα επιδιώξουμε να δώσουμε απαντήσεις τόσο στο θεωρητικό μέρος αυτής της εργασίας όσο και στο ερευνητικό. Θα προσπαθήσουμε, δηλαδή, να διαπιστώσουμε αν οι σημερινές αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες στην Ελλάδα, την Ευρώπη και τον κόσμο δικαιολογημένα χρησιμοποιούν τον όρο «δημοκρατία» στην ονομασία των πολιτικών συστημάτων τους.

Γενική, πάντως, είναι η διαπίστωση ότι η χρήση της έννοιας «δημοκρατία» στην εξελικτική της πορεία από την εποχή της άμεσης δημοκρατίας της αρχαίας Αθήνας μέχρι σήμερα έχει διευρυνθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να χρησιμοποιείται για να περιγράψει όχι μόνο πολιτικά συστήματα, διοικήσεις κ.λπ., αλλά και κοινωνικές ομάδες, υπηρεσίες, οργανισμούς, διαδικασίες, δράσεις, ακόμη και ανθρώπινα χαρακτηριστικά¹⁶.

Η παρούσα έρευνα, όμως, δε θα μπορούσε να μη λάβει υπόψη και τις τρέχουσες εξελίξεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, πέρα από κάποιες πολεμικές συγκρούσεις που έγιναν μεταξύ των «ισχυρών», όπως οι ΗΠΑ, και των «άτακτων εθνών», όπως η Γιουγκοσλαβία, το Κουβέιτ, το Ιράκ, το Αφγανιστάν, η πορεία της παγκόσμιας οικονομίας και του πολιτικού γίνεσθαι φαινόταν στους απλούς πολίτες ότι είχε μια θετική ανοδική εξέλιξη.

14. Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθ. 2, § 3, όπως διαμορφώθηκε από την Ζ' Αναθεωρητική Βουλή στις 6/4/2001.

15. Schmidt, V. A. (2006), *Democracy in Europe. The EU and National Politics*. Cambridge.

16. Buchstein, H. (2009), *Demokratiethorie in der Kontroverse*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, p. 8.

Ύστερα από την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού στις Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και την προϋούσα παράλληλα παγκοσμιοποίηση που είχε ήδη αρχίσει από τη δεκαετία του 1980, η παγκόσμια κοινότητα, με επικεφαλής τις κατ' εξοχήν καπιταλιστικές δυνάμεις, θεώρησε ότι λύθηκαν τα προβλήματα του ψυχοπολεμικού ανταγωνισμού και πως η ανθρωπότητα απερίσπαστη θα επικεντρώσει τις δυνάμεις της στην οικονομική ανάπτυξη για το καλό των κοινωνιών. Αυτό θα επιτυγχανόταν αν το σύστημα λειτουργούσε με τους νόμους της ελεύθερης αγοράς, ανάγοντάς την στον κύριο ρυθμιστή των οικονομικών διαδικασιών. Η κατάσταση αυτή που διαμορφώθηκε δημιούργησε παράλληλα την εντύπωση στους πολίτες ότι επιτέλους λειτουργεί η δημοκρατία.

Τα πρώτα σύννεφα σε οικονομικό επίπεδο άρχισαν να εμφανίζονται με την οικονομική κρίση που ξέσπασε στις ΗΠΑ το 2007, με επίκεντρο τις τράπεζες. Το πρόβλημα, όμως, τόσο για την ελληνική επικράτεια όσο και για τις υπόλοιπες χώρες προϋπήρχε, αν και συγκαλυμμένα, αφού τα πολιτικά συστήματα επεδίωκαν ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου των πολιτών τους μέσω της αύξησης του δημόσιου δανεισμού. Με άλλα λόγια, αφενός τα κράτη καταλάωναν περισσότερα από όσα παρήγαν, αφετέρου υπήρχε άνιση κατανομή του πλούτου, αφού συγκεκριμένες μειοψηφίες εισέπρατταν εξωφρενικά μεγάλα ποσά (golden boys, διευθυντικά στελέχη, μεγαλοπολιτικοί κ.λπ.), ενώ η πλειοψηφία των πολιτών αρκούταν σε ποσά επιβίωσης.

Με την εμφάνιση των πρώτων συμπτωμάτων της κρίσης στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, αρχίζει η γενικευμένη αμφισβήτηση για την ύπαρξη της δημοκρατίας και τη λειτουργία των θεσμών της. Παράλληλα με αυτές τις εξελίξεις στις χώρες της Δύσης, εμφανίζονται τα πρώτα κινήματα εναντίον των αυταρχικών πολιτικών συστημάτων σε χώρες της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, που διεκδικούν αυτό που οι πολίτες της Δύσης θέτουν υπό αμφισβήτηση.

Η παρούσα έρευνα, λοιπόν, δε στοχεύει στην ανάλυση και στον προσδιορισμό των σχέσεων μεταξύ διαφόρων κοινωνικών ομάδων, όπως εκλογέων, μελών οργανώσεων, επιχειρηματιών, συνδικαλιστών, πολιτικών κ.λπ. Στόχος της είναι να εξεταστεί η ουσία των διαδικασιών των πολιτικών συστημάτων, για να διαπιστωθεί όχι μόνο αν με την εφαρμογή αυτών των διαδικασιών μπορούν να χαρακτηριστούν δημοκρατικά τα πολιτικά συστήματα που τις εφαρμόζουν αλλά και να διερευνηθεί ο βαθμός δημοκρατικότητάς τους.

Σε αντίθεση με τον Michels¹⁷, ο οποίος αποφεύγει να προτείνει ένα νέο πολιτικό σύστημα, αφού, όπως υποστηρίζει, αντικείμενο της επιστήμης δεν είναι να προτείνει συστήματα αλλά να παράγει γνώση, θεωρώ ότι πέρα από την παραγωγή γνώσης υποχρέ-

---

17. Michels, R. (1911), *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens*. Leipzig: Verlag von Dr. Werner Klinkhardt, p. VII.

ωση της επιστήμης είναι να προτείνει λύσεις και, επομένως, και πολιτικά συστήματα. Γιατί ιστορικά αποδεικνύεται ότι όταν προτείνονται λύσεις, δηλαδή συστήματα, το άτομο ή τα άτομα και κατ' επέκταση το κοινωνικό σύνολο μπαίνουν στη διαδικασία να σκεφτούν και να αποφασίσουν αν θα το αποδεχτούν ή αν θα το απορρίψουν. Αντίθετα, όταν διατυπώνονται θεωρίες, κινητοποιούνται απλώς οι μάζες, που ουσιαστικά δεν αποφασίζουν αλλά χειραγωγούνται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο Κλεισθένης (6^{ος}-5^{ος} αι. π.Χ.), ο οποίος πρότεινε στο λαό της Αττικής το πολιτικό σύστημα της ισονομίας (δημοκρατίας), το οποίο υπερψηφίστηκε από τους πολίτες, ενώ αντίθετα ο Μαρξ και ο Λένιν διατύπωσαν θεωρίες που κινητοποίησαν το λαό, δίνοντάς τους ελπίδες για ένα καλύτερο σύστημα, που όμως οδήγησε στο σταλινισμό.

Με δεδομένο το γεγονός ότι στη βιβλιογραφία δε διαπιστώθηκαν καταγεγραμμένες ολοκληρωμένες προτάσεις πολιτικών συστημάτων, η παρούσα εργασία φιλοδοξεί, μετά την πρόταση του Κλεισθένη περί ισονομίας στο πολιτικό σύστημα της αρχαίας Αθήνας, να αποτελέσει το αντίστοιχό της για την εφαρμογή της άμεσης διαδραστικής δημοκρατίας στη σημερινή εποχή.

Παντελής Γεωργογιάννης